

Lekcja

Temat: Dwie okupacje

1. Podział ziem polskich po kampanii wrześniowej

a. Przyczyny

- Pakt Ribbentrop-Mołotow (23 sierpnia 1939 r.) – tajny protokół o podziale Polski między III Rzeszę a ZSRS.
- Traktat o granicach i przyjaźni (28 września 1939 r.) – korekta ustaleń paktu: granica przesunięta z Wisły na Bug.

b. Podział ziem polskich

Niemcy:

- Ziemie wcielone do III Rzeszy:
 - Pomorze Gdańskie (wraz z Wolnym Miastem Gdańsk).
 - Suwalszczyzna, ziemia łódzka, części Wielkopolski, Mazowsza i Górnego Śląska.
- Generalne Gubernatorstwo (GG):
 - Mazowsze z Warszawą, Polesie Lubelskie, Małopolska.
 - 1941 r.: do GG dołączono Dystrykt Galicja (Lwów).

ZSRS:

- 1941 r.: po agresji Niemiec na ZSRS – okręg białostocki do III Rzeszy.
- Październik 1939 r.: sfałszowane wybory do zgromadzeń narodowych.
- Skutek: wcielenie ziem polskich do ZSRS na prośbę wybranych władz.

2. Niemiecka lista narodowościowa (Volkslista)

a. Cel:

- Germanizacja ludności na ziemiach polskich wcielonych do III Rzeszy.

b. Wprowadzenie:

- Rok 1941 – utworzenie niemieckiej listy narodowościowej (Volkslista).
- Podział ludności na cztery kategorie:
 1. Aktywni Niemcy – działający na rzecz III Rzeszy.
 2. Bierni Niemcy – posługujący się językiem niemieckim.
 3. Polskie mniejszości etniczne – Kaszubi, Ślązacy, Mazurzy (szansa na germanizację).
 4. Spolonizowani Niemcy – osoby pochodzenia niemieckiego.

c. Społeczny odbiór:

- Osoby wpisane na listę nazywano volksdeutschami i uznawano za zdrajców.
- Przymusowe wpisywanie – groźba obozu koncentracyjnego.
- Zmiana nastawienia polskich władz wobec przymusowo wpisanych.

3. Okupacja niemiecka

a. Ziemie wcielone do III Rzeszy

Cel:

- Pełna germanizacja

Środki terroru:

- Masowe mordy – w pierwszych miesiącach zamordowano ok. 80 tys. Polaków.
- Więzienia i obozy koncentracyjne.
- Wysiedlenia – ok. 900 tys. Polaków deportowanych do Generalnego Gubernatorstwa lub na przymusowe prace.
- Pozbawienie praw obywatelskich.
- Likwidacja polskiego szkolnictwa.
- Niemiecki jako język urzędowy.

b. Generalne Gubernatorstwo

Cel:

- Rolnicze zaplecze III Rzeszy, ludność traktowana jako niewolnicy.
- Władzę sprawował Hans Frank (siedziba: Wawel, Kraków).

Ograniczenia i kontrola:

- Dopuszczono język polski.

- Pozostawiono szkoły podstawowe i zawodowe (ograniczone nauczanie).
- Powstała polska policja – „granatowa policja”.
- Publikowano polskojęzyczną prasę propagandową („gadzinówka”).

4. Terror hitlerowski

a. Likwidacja polskich elit

Cel:

- Osłabienie narodu polskiego poprzez eliminację elit.

b. Główne akcje eksterminacyjne:

- Operacja „Tannenberg” (1939) – zamordowanie działaczy politycznych, społecznych, nauczycieli, duchownych, powstańców.
- Akcja Specjalna „Kraków” (1939) – aresztowanie profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego i innych uczelni krakowskich, deportacja do obozów koncentracyjnych.
- Akcja „AB” (1940) – wymordowanie tysięcy przedstawicieli inteligencji, egzekucje w Palmirach (m.in. Maciej Rataj, Janusz Kusociński), represje wobec duchowieństwa.

c. Formy terroru wobec społeczeństwa

- Uliczne łapanki – zatrzymania, areszty, wywózki.
- Więzienie Pawiak i siedziba gestapo (al. Szucha, Warszawa) – tortury, egzekucje, deportacje do obozów koncentracyjnych.
- Przymusowe roboty – wysyłanie Polaków do pracy w Niemczech.
- Publiczne egzekucje zakładników – w odwecie za działalność podziemia (rozstrzelania, wieszanie na ulicach miast).

d. Terror na ziemiach wschodnich (1941 r.)

- Mordy na lwowskich uczonych – egzekucja kadry naukowej, w tym Tadeusza Boya-Żeleńskiego.
- Dalsza eksterminacja inteligencji – kontynuacja niemieckiego planu podporządkowania Polaków.

5. Okupacja sowiecka

a. Cechy okupacji sowieckiej:

- Sowietyzacja – narzucenie ideologii komunistycznej, likwidacja polskiej tożsamości narodowej.
- Propaganda – przedstawianie Armii Czerwonej jako „wyzwoliciele z polskiej niewoli”.
- Współpraca mniejszości narodowych – część Białorusinów i Ukraińców wspierała Sowieców z niechęcią do II RP.

b. Główne działania okupacyjne:

- Paszportyzacja:
 - Przymusowe nadawanie obywatelstwa sowieckiego.
 - Obowiązek służby wojskowej dla mężczyzn.
- Obsadzanie stanowisk:
 - W administracji, szkolnictwie i gospodarce dominowali komuniści z ZSRS, Żydzi, Ukraińcy i Białorusini.
 - Polacy rzadko otrzymywali stanowiska.
- Represje wobec elit społecznych:
 - Prześladowania ludzi wykształconych, zamożnych, podkreślających polskość lub religijność.
- Nacjonalizacja i kolektywizacja:
 - Przejęcie majątków ziemskich, fabryk, banków, kamienic przez państwo.
- Likwidacja miejsc kultu:
 - Kościoły, cerkwie i synagogi zamieniane na magazyny.
- Polityka oświatowa:
 - Język polski został jednym z języków urzędowych.
 - Polskie szkoły istniały, w tym Uniwersytet i Politechnika Lwowska.
- Represje i zsyłki do łagrów:
 - Miejsca zsyłek: Syberia, obozy pracy (łagry).
 - Warunki życia:
 - Praca w kopalniach i przy wyrębie lasu.
 - Surowy klimat (do -40°C), brak żywności i odzieży.

- Ucieczki prawie niemożliwe

6. Deportacje Polaków w głąb ZSRS

a. Przebieg deportacji (1940–1941):

- Cel – usunięcie osób mogących zagrozić nowej władzy.
- Grupy deportowane:
 - Urzędnicy państwowi, nauczyciele, policjanci, wojskowi i ich rodziny.
- Sposób przeprowadzania:
 - Nad ranem do mieszkań wkraczało NKWD.
 - Godzina na spakowanie najpotrzebniejszych rzeczy.
 - Transport pociągami towarowymi do Kazachstanu i na Syberię.
 - Wielotygodniowa podróż, brak warunków sanitarnych, głód – wiele osób zmarło.

b. Skutki deportacji:

- Wysoka śmiertelność podczas transportu.
- Ciężkie warunki życia na zesłaniu – głód, choroby, surowy klimat.

c. Polacy w Kazachstanie:

- Liczba deportowanych: szacuje się od 300 tys. do 3 mln osób.
- Brak podstawowych warunków bytowych.
- Potomkowie zesłańców żyją w Kazachstanie do dziś.

d. Współpraca z Sowietami:

- Część mieszkańców (w tym mniejszości narodowe) przyjęła ideologię komunistyczną.
- Motywy: ideologiczne, korzyści materialne (urzędy, pensje), unikanie represji.

7. Zbrodnia Katyńska (1940 r.)

a. Ofiary:

- Grupy więźniów:
 - Oficerowie Wojska Polskiego, policjanci, kapelani różnych wyznań.
 - Żołnierze Korpusu Ochrony Pogranicza, Żandarmerii Wojskowej, służb specjalnych.
 - Oficerowie rezerwy – często lekarze, nauczyciele, prawnicy, urzędnicy.

b. Przebieg zbrodni:

- Wrzesień 1939 – tysiące polskich jeńców trafiło do obozów:
 - Ostaszków
 - Starobielsk
 - Kozielsk
- Decyzja Stalina – w marcu 1940 r., na wniosek Ławrientija Berii (szefa NKWD), wydano rozkaz egzekucji.
- Kwiecień-maj 1940 – masowe rozstrzeliwania:
 - Katyń koło Smoleńska
 - Charków
 - Miednoje koło Kalinina (Twer)
- Łączna liczba ofiar – około 22 tys. polskich oficerów i przedstawicieli inteligencji.

c. Cel zbrodni:

- Eliminacja polskiej elity intelektualnej i wojskowej, uznanej przez ZSRS za zagrożenie.
- Przykład sowieckiej polityki eksterminacji wobec Polski.